

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 5, Sayı/Issue 10, Temmuz/July 2023, ss. 537-546.

Geliş Tarihi–Received Date: 10.03.2023 Kabul Tarihi–Accepted Date: 18.06.2023

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

SULTAN HÜSEYİN BAYKARA DÖNEMİ DERVİŞ ALİ İSYANI (1492-1493)

 10.53718/gttad.1263212

 ARAZGUL REJEPOVA*

ÖZ

Sultan Hüseyin Baykara (1438-1506), Timurlu devletinin kurucusu Emir Timur'un haleflerinden olup, Timuruların Horasan'daki (1469-1506) son hükümdarıdır. Sultan Hüseyin Baykara'nın çocukluktan itibaren arkadaşı olan Nizamüddin Ali Şir Nevâî (1441-1501), Timurlu mirzalarından döneminin Horasan hükümdarı Ebû'l Kasım Babür'ün (ö.1457) Sebzevar topraklarının emiri Gıyaseddin Kiçkine'nin oğludur. Ebû'l Kasım Babür, Sultan Hüseyin Baykara ile Ali Şir Nevâî'ye çocukluklarından itibaren sahip çıkmış ve hanedan sarayında birlikte eğitim almalarını sağlamıştır. Sultan Hüseyin Baykara ile Ali Şir Nevâî arasındaki tarihe damgasını vuran önemli arkadaşlık bu dönemden itibaren başlamıştır. Ebû'l Kasım Babür, Meşhed'e gittiğinde bu iki genci yanından götürmüş, fakat ziyareti esnasında Meşhed'de vefat etmiştir. Bunun üzerine Horasan toprakları bir diğer Timurlu mirzası olan ve Maverâünnehir topraklarının hükümdarı Ebû Said Mirza'nın (ö.1469) hâkimiyeti altına girmiştir. Ebû Said Mirza'nın Horasan'ı ele geçirmesi sonucunda Sultan Hüseyin Baykara ile Ali Şir Nevâî'nin, döneminin siyasi nedenlerden ötürü bir süreliğine yolları ayrılmıştır. Bu dönemde Sultan Hüseyin Baykara Merv'e gitmiş, Ali Şir Nevâî ise kısa süre Meşhed'de kalmış, sonra Herat'a gelmiş ardından Semerkant'a gitmiştir. İki arkadaşın ayrılığı Sultan Hüseyin Baykara'nın 1469 senesinde Horasan topraklarını ele geçirerek Herat'ta saltanat tahtına oturması ile son bulmuştur. Sultan Hüseyin Baykara önemli mücadeleler ile elde ettiği hükümdarlığının ilk günlerinden itibaren çocukluk arkadaşı Ali Şir Nevâî'nin Semerkant'tan Herat'a kendi yanına gelmesini sağlamıştır.

Bu çalışmada ele alınan Derviş Ali, Ali Şir Nevâî'nin kardeşidir. Ancak onun doğum tarihi, çocukluğu, gençliği ve eğitim durumu ile ilgili detaylı bilgiler yoktur. Hatta Derviş Ali'nin Ali Şir Nevâî'den büyük veya küçük olduğuna dair çelişkili ifadelerle denk gelinmiştir. Onun hakkında, kardeşi Ali Şir Nevâî'nin Sultan Hüseyin Baykara'nın yakın arkadaşı olmasından ötürü kendisine de devlet divanı içerisinde emirlik unvanı tahsis edildiğine dair bilgiler mevcuttur. Derviş Ali'nin, tarih sayfalarında esas isminin geçtiği yer ise Sultan Hüseyin Baykara'nın oğlu, Belh hâkimi İbrahim Hüseyin Mirza'nın yanında kitabdâr vazifesini yerine getirdiği döneme aittir. Bu dönemde İbrahim Mirza'nın yerine Belh'i yönettiği ve bu süreç içerisinde kendine göre bazı gerekçeleri olduğu düşüncesinden ötürü devlete karşı isyana kalkışması ile gündeme gelmiştir. Bazı kaynaklarda belirtilen bilgilere göre; Derviş Ali'nin isyana kalkışmasının sebebi kardeşi Ali Şir Nevâî'nin Herat'tan uzaklaştırılarak Astarâbad valisi tayin edilmesinden itibaren onun devlet nezdinde itibarsızlaştığı görüşünden kaynaklanmaktadır. Sultan Hüseyin Baykara, Ali Şir Nevâî'yi Astarabad emiri görevine atayarak payitahttan uzaklaşmasına sebep olmuştur. Bu süreçte devletin ekonomik sıkıntısını düzeltceği sözünü verdiği için Nevâî'nin muhalifi Meceddedin Muhammed'i devletin en üst düzey görevine getirmiştir. Fakat Derviş Ali'nin isyan teşebbüsü Nevâî'nin Herat'a tekrar geri dönmesinden sonra gerçekleşmiştir. Meceddedin Muhammed, Ali Şir Nevâî Herat'a geri dönmesinden sonra da iki seneden fazla devletin üst düzey görevlisi olarak kalmıştır. Bu sebepten ötürü Nevâî'nin kardeşi Derviş Ali, kendi geleceği açısından sıkıntılı bir durum ile karşı karşıya kalacağı endişesini taşımış olmalıdır ki devlete karşı isyana kalkışmıştır. Ayrıca devlet erkânını arasında Ali Şir Nevâî'ye muhalif olan kimseler Derviş Ali isyanının, bizzat Ali Şir Nevâî'nin teşvikleri ile meydana geldiğine dair dedikodular çıkarmıştır. Bu bilgiler ışığında bazı kaynaklarda Derviş Ali isyanında Nevâî'nin bilgisi olduğu iddiasında bulunmuşlardır. Bu çalışmanın amacı ana kaynaklara dayanarak Derviş Ali'nin isyanı ile ilgili Ali Şir Nevâî'nin bir müdahalesinin olup olmadığının tespit edilmesidir.

*Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, E-Posta: gulrecepova99@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3713-0023.

SULTAN HÜSEYİN BAYKARA DÖNEMİ DERVİŞ ALİ İSYANI (1492-1493)

Anahtar Kelimeler: Derviş Ali İsyanı, Kökeltaş, Astarâbad, Sultan Hüseyin Baykara, Ali Şir Nevâî.

DERVIS ALI REBELLION DURING THE REIGN OF SULTAN HUSAYN BAYQARA

(1492-1493)

ABSTRACT

Sultan Husayn Bayqara (1438-1506) was one of the successors of Emir Timur, the founder of the Timurid state, and the last ruler of the Timurids in Khorasan (1469-1506). Nizamüddin Ali Shir Nava'i (1441-1501), who was a friend of Sultan Hüseyin Baykara from childhood, was the son of Gıyaseddin Kichyen, the emir of the Sabzevar of Abu Qasim Babur (d.1457), the Khorasan ruler of his time, one of the Timurid princes. Abu Qasim Babur took care of Sultan Hussein Baykara and Ali Shir Nava'i from their childhood and ensured that they were educated together in the dynastic court. The legendary friendship that left its mark on the history of Sultan Husayn Bayqara and Ali Shir Nava'i began from these periods. Abu Qasim Babur took these two young friends with him during his visit to Mashhad, but he died in Mashhad during his visit. Upon this, the Khorasan lands came under the rule of another Timurid mirza, Abu Said Mirza (d.1469), the ruler of the Transoxiana lands. As a result of Abu Said Mirza's capture of Khorasan, Sultan Husayn Bayqara and Ali Shir Nava'i parted ways for a while due to the political reasons of their time. During this period, Sultan Husayn Bayqara went to Merv, Ali Shir Nava'i stayed in Mashhad for a short time, then came to Herat and then went to Samarkand. The separation of the two friends ended in 1469 when Sultan Husayn Bayqara seized the lands of Khorasan and took the throne in Herat. From the first days of his reign, Sultan Husayn Bayqara achieved through important struggles, he ensured that his childhood friend Ali Shir Nava'i came to Herat from Samarkand to his side.

Dervish Ali, who is discussed in this study, is the brother of Ali Shir Nava'i. However, there is no detailed information about his date of birth, childhood, youth and educational status. In fact, there have been contradictory statements that Dervish Ali was greater or younger than Ali Shir Nava'i. There is information about him that since his brother Ali Shir Nava'i was a close friend of Sultan Husayn Bayqara, he was also allocated the title of emir within the state court. The place where Derviş Ali's real name is mentioned in the pages of history belongs to the period when he performed the duty of bookkeeper under Sultan Husayn Bayqara's son, Ibrahim Husayn Mirza, the ruler of Balkh. In fact, he came to the fore with his attempt to rebel against the state because of the idea that he ruled Balkh instead of Ibrahim Mirza and that he had some reasons for himself in this process. According to the information stated in some sources; the reason why Dervish Ali attempted to rebel stemmed from the view that since his brother Ali Shir Nava'i was removed from Herat and appointed governor of Esterabad, he had been discredited in the eyes of the state. Sultan Husayn Bayqara appointed Ali Shir Nava'i as the emir of Esterabad, causing him to move away from the capital. In this process, he promised to correct the economic distress of the state and brought Navai's opponent Majdaddin Muhammad to the highest level of the state. However, Dervish Ali's attempt to rebel took place after Nava'i returned to Herat. Majdaddin Muhammad remained a high-ranking official of the state for more than two years after Ali Shir Nava'i returned to Herat. For this reason, Navai's brother Dervish Ali must have been worried that he would face a difficult situation for his own future, so he attempted to rebel against the state. In addition, among the state officials, those who opposed Ali Shir Nava'i spread rumors that the rebellion of Dervish Ali was caused by him. Basen on this information, some researchers also support the claim that Nava'i had a hand in the Dervish Ali rebellion. The aim of this study is to determine whether there was an intervention of Ali Shir Nava'i regarding the rebellion of Dervish Ali based on the main sources.

Keywords: Dervish Ali Rebellion, Kökeltas, Esterabad, Sultan Husayn Bayqara, Ali Shir Navai.

GİRİŞ

Ali Şir Nevâî ve Derviş Ali, Emir Gıyâseddin Kîçkine'nin çocuklarıdır. Emir Gıyâseddin Kîçkine ve kayınpederi Ebû Sait Çiçek'in Sultan Hüseyin Baykara'nın dedesi olan Mirza Baykara'nın (ö.1417.) Fars hâkimiyeti döneminde hizmetinde olduğu bilinmektedir.¹ Onun daha sonra Ebû'l Kasım Babür'ün (1449-1457) hükümdarlığı döneminde Sebzevar vilayetinin emiri görevine getirilmiş olduğuna dair bilgiler mevcut olup,² Ali Şir Nevâî'nin ailesinin Sultan Hüseyin Baykara'nın atalarına, kapı kulu olarak hizmet ettiği kesindir.³ Gıyâseddin Kîçkine'nin çocuklarından Ali Şir 9 Şubat 1441 tarihinde doğmuştur.⁴ Ancak Derviş Ali'nin doğum

¹ İsmail Aka, *Timurlular Devleti Tarihi*, Berikan Yayınları, Ankara 2010, s. 111; Zeki Velidi Togan, "Ali Şir Nevâî", *MEB İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul 1978, s. 349.

² Ağâh Sırrı Levend, *Ali Şir Nevâî, Hayatı, Sanatı ve Kişiliği*, C. 1, TTK Yayınları, Ankara 1965, s. 30.

³ Togan, agm, s. 349.

⁴ Levend, age, C. 1, s. 29.

tarihi ile ilgili olarak kaynaklarda hiçbir bilgi olmadığı gibi Derviş Ali'nin, Nevâî'den büyük veya küçük olduğuna dair de çelişkili bilgiler mevcuttur. Mesela, Timurlu sultanı Şahruh'un vefatı üzerine ülkede çıkan kargaşa nedeniyle Gıyâseddin Kîçkine'nin küçük oğlu Ali Şir ile Yezd şehri üzerinden Irak'a gittiği zikredilirken,⁵ Mirza Zahirüddîn Babür'ün *Babürnâme* adlı eserinde ise Derviş Ali için "Nevâî'nin küçük kardeşi" ifadesi kullanılmaktadır.⁶

Sultan Hüseyin Baykara, Ali Şir Nevâî ile kardeşi Derviş Ali'yi *kökeltaş* yani *sütkardeş* olarak görmektedir.⁷ Bu iki aile arasındaki *kökeltaşlık* meselesinin kökeninin Emir Timur'un oğlu Ömer Şeyh zamanına kadar gittiği bilinmektedir. Ali Şir Nevâî'nin baba tarafından dedesinin, Sultan Hüseyin Baykara'nın baba tarafından dedesine (büyük ihtimal Emir Timur'a) hizmet ettiği dönemde bu ailenin annesinin Ömer Şeyh'e sütannelik yapmış olması⁸ nedeniyle Sultan Hüseyin Baykara, Gıyâseddin Kîçkine'nin çocuklarına *kökeltaş* olarak hitap etmeyi tercih etmiştir.

Gıyâseddin Kîçkine'nin, Sebzevar valisi tayin edildiği zaman Ali Şir Nevâî Herat'ta kalarak Timurlu sarayında Mirza Sultan Hüseyin Baykara ile birlikte eğitim almıştır. Kaynaklarda, özellikle çocukluğu ve aldığı eğitim hakkında bilgi mevcut olmayan Derviş Ali'nin, bu süreçte babası ile birlikte Sebzevar'a gidip gitmediği ve gençlik dönemleri hakkında da fazla bir bilgiye sahip değiliz. Kaynaklarda genellikle Nevâî'nin kardeşi olduğu ifade edilen Derviş Ali, Sultan Hüseyin Baykara'nın hükümdarlık döneminde de siyasi veya kültürel alanda ön plana çıkmamıştır.

1. Ali Şir Nevâî'nin Sultan Hüseyin Baykara Nezindeki Yeri

Sultan Hüseyin Baykara ile Ali Şir Nevâî arasında gelişen ve Timurlu tarihine damgasını vuran arkadaşlığın temeli daha çocukluk dönemine kadar gitmektedir. Çocukluk döneminde sarayda birlikte eğitim alan bu iki arkadaşın yolları ise hamileri Sultan Ebû'l Kasım Babür'ün (ö. 1457) vefatının ardından bir süreliğine ayrılmak zorunda kalmıştır.⁹ Fakat Ebû'l Kasım Babür'den sonra Herat tahtına sahip olan Sultan Ebû Said'in (ö.1469) ölümü üzerine Sultan Hüseyin Baykara'nın Herat'ta tahta çıkmasıyla iki arkadaş yeniden bir araya gelmişlerdir. Çünkü Sultan Hüseyin Baykara saltanatının daha ilk günlerinde çocukluk arkadaşı olan Ali Şir Nevâî'yi yanına almış ve kendisine devlet divanında mühürdarlık görevini vermiştir.¹⁰ Sultan Hüseyin Baykara ile Ali Şir Nevâî arasındaki çocukluk dönemlerinden itibaren başlayan ve ilerleyen bu samimi ilişki Ali Şir Nevâî'nin (ö.1501) vefatına kadar aralıksız bir şekilde devam etmiştir.¹¹ Sultan Hüseyin Baykara'nın hükümdarlığı döneminde Ali Şir Nevâî sadece devlet divanındaki görevleri ile değil ayrıca Horasan'ın Herat ağırlıklı olmak üzere birçok bölgesinde inşa ettirdiği hayır kurumları ve bunların idaresi için kurduğu vakıflara yapmış olduğu önemli bağışlarla da halk arasında çok itibar kazanmıştır.¹²

Sultan Hüseyin Baykara'nın devlet yönetiminde ise daha çok hükümdarın fikir ve görüşlerini yönlendirmekle ön plana çıkan Ali Şir Nevâî devletin fiili yöneticisi olarak ün salmıştır. Fakat 1487 yılında bizzat Sultan Hüseyin Baykara tarafından Astarâbad valisi görevine atanması ve Herat'tan uzaklaştırılması, devlet erkânı içerisinde bu iki samimi arkadaşın arasının açılmış olabileceği dedikodularına da neden olmuştur.¹³ Timurlu tarihçisi Hondmir, *Habibü's-Siyer* adlı eserinde Ali Şir Nevâî'nin Astarâbad valisi olarak görevlendirilmesini ve vilayeti idare etmesini şu şekilde dile getirmektedir:

"1487 senesi kışında Merv'de konaklamakta olan Sultan Hüseyin Baykara, daha önce Cürcan hâkimi Vali Bey'in vefatı üzerine onun yerine tayin ettiği Emir Moğol'u yanına çağırma ve yakın dostu Nizamüddin Ali Şir'i Astarabad hâkimliğine atamaya karar verdi. Hükümdarın bu kararı kendisine bildirildiğinde, devlet işlerinin yükü altına girmektense ilahi fazilet kazanmayı tercih eden emir önce bu teklifi reddetti. Ancak sultanın ısrarlı ricası sonucunda görevi kabul etmek zorunda kaldı ve Emir Nizamüddin Baba Ali ile Emir Bedreddin'i de yanına alarak Cürcan'a hareket etti. Emir Ali Şir Astrabad'a yaklaşırken Emir Moğol ise Merv'e doğru hareket etti. Emir Ali Şir Astarabad'da Güleşan'a vardığı zaman seyidler, ulema ve ileri gelenler onun gelmesinden duydukları gururu ifade ederken, onun adaleti ve dürüstlüğü ile zorbalık ve baskıdan kurtarılan vatandaşlar ve köylüler ise güven ve emniyet beşiğinde uyudular. Mazenderan, Rustamdar ve Gilan vilayetlerinin hâkimleri Emir Ali Şir'in valiliğini duydukları zaman uygun hediyeler ve armağanlarla birlikte Astarabad'a ulaklar yolladılar, saygı ve sadakat mesajları gönderdiler. Astarabad'daki bu muhteşem emirin döneminde kudretli padişah [Akkoyunlu] Sultan Yakub Mirza da zarif

⁵ Ali Şir Nevâî, *Mecalisü'n-Nefâ'is*, çev. A. Naci Tokmak, TDK, Yayınları, Ankara 2015, s. 345.

⁶ Zahirüddin Muhammed Babür, *Babürname (Babür'ün Hatıraları)*, çev. Reşit Rahmeti Arat, C. 2, MEB Yayınları, İstanbul 1970, s. 270.

⁷ Togan, agm, s. 350. Moğolca *sütkardeş* anlamına gelmekte olan *kökeltaş* kelimesi ayrıca *süt karındaş* ve *rıza'î şir hure* olarak da ifade edilmektedir. bkz. Ersin Teres, *Çağatayca Söz Yapımı*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2009, s. 131. Kökeltaşlık, Timurular sonrasında da görülmektedir. Selim Serkan Ükten, *Buhara Hanlığı'nın Askeri Teşkilatı (1500-1868)*, TTK Yayınları, Ankara 2018, s. 153-154.

⁸ Özbek Milli Ansiklopedisi, "Ali Şir Nevâî", *Özbekistan Milli Ansiklopedisi*, Devlet İlmi Neşriyat, Taşkent t.y., s. 332.

⁹ Levend, age, C. 1, s. 30.

¹⁰ Ramise Uygun, *Ali Şir Nevâî*, Uz. Fen Neşriyatı, Taşkent 1942, s. 9-10.

¹¹ Günay Kut, "Ali Şir Nevâî", *DİA*, C. 2, İstanbul 1989, s. 449.

¹² Musa Şamil Yüksel, *Timurlulara Din-Devlet İlişkisi*, TTK Yayınları, Ankara 2009, s. 184.

¹³ Togan, age, s. 351.

SULTAN HÜSEYİN BAYKARA DÖNEMİ DERVİŞ ALİ İSYANI (1492-1493)

kaftanlar ve sayısız hediyelerle birlikte birçok elçi gönderdi, samimi fermanlar ve dostane buyruklar yolladı. Hükümdarın sırdaşı da bu yöneticilerin elçilerine at, altın ve giysiler hediye etti. Sultan Yakub Mirza ile Gilan, Rüstendar ve Mazenderan yöneticilerine şahane hediyeler gönderdi. Cürcan eyaletini ise halkını düşünerek büyük bir ihtişamla yönetti.”¹⁴

Sultan Hüseyin Baykara, Ali Şir Nevâî'yi Astarâbad'a gönderdikten hemen sonra devletin içerisinde bulunduğu ekonomik sıkıntıları çözebileceği iddiasıyla Nevâî'ye muhalif olan Meceddedin Muhammed'i maliyenin başına getirmiş ve kendisine istediği sınırsız yetkiyi de vermiştir. Meceddedin bu yetkiye dayanarak ilk önce devlet erkânının önde gelen kişilerini sorguya çekmiş, halktan rüşvet aldıkları iddiası ile kendilerinden 2.000 tümen para toplamıştır. Meceddedin'in iş başına gelmesi çiftçi ve sanatçılar için çok faydalı olmakla birlikte devlet erkânı ise ciddi sıkıntılara maruz kalmıştır.¹⁵ Meceddedin Muhammed'in sınırsız yetkilerle maliyenin başına getirilmesi Sultan Hüseyin Baykara'nın Nevâî'yi payitahttan bilinçli bir şekilde uzaklaştırmış olduğunu akla getirmektedir. Ali Şir Nevâî için gurur kırıcı bir durum olarak algılanan bu durum¹⁶ değerlendirildiğinde Ali Şir Nevâî'nin Astarâbad'a gönderilmesinin iki nedeni olabileceği iddia edilebilir.

Birincisi, Horasan'ın önemli şehirlerinden olan Astarâbad'da önceki yöneticiler döneminde ciddi sıkıntılar yaşanmış olmalı ki, Ali Şir Nevâî yaşanan bu sıkıntıları ortadan kaldırmak için gönderilmiştir. Nitekim Sultan Hüseyin Baykara'nın, Ali Şir Nevâî'yi Astarâbad'a vali olarak atadığı esnada sınır komşusu Akkoyunlu hükümdarı Yakup Bey'e gönderdiği mektup bu konuda bize ipuçları vermektedir. Mektubunda iki hanedan arasındaki dostane ilişkilerden bahseden ve bu dostane ilişkileri her zaman sağlam tutmak açısından hudut memleketlerine önemli görevler düştüğünü ifade etmiştir. Sultan Hüseyin Baykara, “Bugüne kadar Astarâbad'a atanan valiler bu konuda başarısız oldukları için en yakın dostu ve devlet erbabı arasında en tedbirlisi olan Ali Şir Nevâî'yi vali tayin ettiğini” belirtmiştir. Ali Şir Nevâî'in buradaki yetkisi hakkında da şu ifadeler yer vermiştir:

“elhak, saadetli sıfatları kendisinde toplayan, devletimizin sırlarına vâkıf, saltanatımızın en üstünü, memleketimizin dayancı, sultan hazretlerinin inançlısı ve hakanlık kılıfı Nizamüddin Ali Şir'dir. Her halde o kişinin mütevazı iyi niyetliliği sizin hatırıma da malum olsa gerek. O, bizim devletimizin nuru ve onun cennetmekân sohbetleri bir lahza olsa da aklımızdan çıkmamış ve çıkması da mümkün değildir. Ama önemli gerekçeler nedeniyle Astarâbad'ın hâkimiyetinin tamamını Ali Şir'in tasarrufları ve dürüst pençelerine müşerref kıldık. O kişiyle sıkı bir dostluk ve dayanışmamız mevcuttur. Sadır olan işler ile ilgili “meşveret almadan yapılan iş doğru değildir”, sözünü göz önünde bulundurup onun ile mektuplar ve yazışmalar kapısını açık tutun. Mezkûrun (emir) her ne olursa olsun, her konuda gerekli gördüğü her çalışması, din ve devletin doğru tedbiri ve mülki milletin revacı, tamamen onun istediği gibi olduğuna hiç şüphe yoktur. Onun, temiz hatırına ne gelirse ve onu faaliyete geçirirse, bilin ki bizim için de aynısı uygun ve doğru bulunacaktır.”¹⁷

Bu mektuptan da anlaşılacağı üzere Ali Şir Nevâî'nin Astarâbad'a gönderilmesinde Sultan Hüseyin Baykara'nın kendisine karşı bir düşmanlık beslemesi mümkün görünmemektedir. Fakat dönemin devlet adamları arasında var olan çekişmeler ve meydana gelen entrikaların etkisi ile hükümdar ile Ali Şir Nevâî'nin arasının açıldığına dair bir şayanın yayılmış olabileceği muhtemel görünmektedir.

İkincisi, Sultan Hüseyin Baykara, Meceddedin Muhammed'e istediği sınırsız yetkiyi vermeye karar kıldığı zaman bundan devlet erkânının ciddi şekilde zarar göreceğini öngörmüş olmalıdır ki, samimi arkadaşı ve *kükeltaşım* bu durumdan etkilenmemesi için onu payitahttan uzaklaştırma düşüncesi içerisinde olabilir. Kaynaklarda özellikle Ali Şir Nevâî'nin Astarâbad emiri olduğu dönemde Sultan Hüseyin Baykara ile Ali Şir Nevâî arasında bir tartışma veya anlaşmazlık olduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Şayet böyle bir durum söz konusu olsaydı, yukarıdaki mektupta ifade edildiği üzere halkın ve bölgedeki yerli ve yabancı birçok yöneticinin çok sevdiği Ali Şir Nevâî gibi bir emirin sınır bölgesine büyük yetkilerle yönetici olarak tayin edilmesi o dönemin siyasi tarihi açısından bakıldığında pek de mantıklı görünmemektedir. Çünkü dönemin Timurlu siyasi tarihinin en önemli meselelerinden birisi güçlü emir ve mirzaların giriştikleri “isyan” hareketleridir. Kaynaklarda dile getirilen, emirlerin bazıları “Derviş Ali'nin devlete karşı muhalefeti Emir Ali Şir'in onayı olmadan gerçekleşemez” şeklinde Sultan Hüseyin Baykara'ya arz ettiklerinde “o hazret Emir Ali Şir'e gücendi”¹⁸ ifadeleri bu durumun en önemli göstergesidir. Ancak hakkında, hükümdar ile kavgalı bile olsa Astarâbad'da önemli yetkilere sahip iken isyan etmeyi aklından bile geçirmeyecek bir karaktere sahip olduğu kanaati taşıdığımız Ali Şir Nevâî'nin siyasi yönden daha silik ve kabiliyetsiz kardeşi Derviş Ali'nin isyanına destek vermiş olması mantıklı ve muhtemel görünmemektedir ki, bunun gerekçeleri ilerleyen bölümde tartışılacaktır.

¹⁴ Hondmir, *Habibü's-Siyer*, C. 4, Yay. Muhammed Debir Siyâki, Tahran 1333 h.ş., s. 179-180.

¹⁵ Aka, *age*, s. 116.

¹⁶ Levend, *age*, C. 1, s. 37.

¹⁷ Asomeddin Urunbayev, Mahmud Hasanov, *Nevâî Zamandaşlarının Mektuplarında (Nevâî Albümünden derlenen)*, Özbekistan SSC Neşriyatı, Taşkent 1990, s. 49-50. Bu mektubun asıl nüshası Taşkent el yazılar fondünde 286 numaralı dosyada bulunmaktadır.

¹⁸ Hasan'ı Rumlu *Ahsenü't-Tevârih*, çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2020, s. 603; V.V. Bartold, *Mir Ali Şir ve Türkmen Halkının Tarihi*, çev. İlhan Aslan, Post Yayınları, İstanbul 2020, s. 59.

Ali Şir Nevâî, görevi esnasında Astarâbad'ı Emir Bedreddin'e bırakıp kendisi Herat'a, Sultan Hüseyin Baykara'nın huzuruna gelmiştir. Ardından Sultan Hüseyin Baykara'dan Astarâbad emirliğinin başka birine verilmesini rica ederek kendisinin tekrar Sultan'ın yakınında olma şerefine layık görülmesini istemiştir. Fakat onun bu ricası Sultan tarafından ilk etapta geri çevrilmiş ve Nevâî tekrar Astarâbad'a geri dönmek zorunda kalmıştır.¹⁹ Ali Şir Nevâî, daha sonra önemli bir iş için yanında bulunan Emir Haydar'ı Sultan Hüseyin'in huzuruna göndermiştir. Fakat Emir Haydar, Sultan'ın huzuruna çıkarak: "*Hilafet yuvası olan eşiğimizin memurları Emir Ali Şir'e zehirli yemek yedirmek için Kakulî Bukavul'ı baştan çıkardılar*" diye şikâyet etmiştir. Bu durumdan endişe eden Sultan Hüseyin, Ali Şir Nevâî hakkında bunun gibi fitne fesat durumu aklından bile geçirmedigini izah eden bir mektup yazmış, mektubu bir elçi ile Astarâbad'a göndermiştir. Ali Şir Nevâî, bu mektuba çok şaşırılmış ve Sultan'ın emri ile Herat'a gelerek canına kastedilmesi olayının tamamen yalan olduğunu, bunun gibi sıkıntılı durum ile karşılaşmadığını zikretmiştir. Bunun üzerine Sultan Hüseyin Baykara'nın emri ile Emir Haydar tutuklanarak hapsedilmiştir.²⁰ Fakat bu olumsuz durum vasıtası ile Herat'a gelen Ali Şir Nevâî artık Astarâbad'a geri dönmemiş ve hala Sultan'ın kıymetli dostu olarak onun yanında yerini almıştır. Ali Şir Nevâî'nin Herat'a geri dönmesi sonucunda Mecdeddin Muhammed devlet kademesinde görevli olmasına karşılık görev aldığı ilk günlerdeki üstün yetkisinin azalmaya başladığı da görülmektedir.²¹

Bu dönemde meydana gelen önemli bir durum "mühür sındırma" (mühür kırma) meselesidir. Türk-Moğol törelerine göre bazı boy beyleri diğer boy beylerine nazaran divanda daha önde oturma hakkına sahiptir. Ali Şir Nevâî'nin Uygur boyundan olduğu için daha alt kademede oturması âdeti mevcuttur. Seleflerinden miras kalan bu geleneğe Sultan Hüseyin Baykara'nın da müdahale etme yetkisi yoktur. Ali Şir Nevâî, Uygur kabilesinden olmasına rağmen sürekli sultanın yanında yer almıştır. Büyük ihtimalle divandaki diğer beyler tarafından bu durumun töreye aykırı olduğu dile getirilmiş ve Ali Şir Nevâî, küçük düşürücü imalara maruz kalmıştır. Devletin üst kademeli memuru olan Ali Şir Nevâî vazifesine rağmen, bu rencide edici sebepten ötürü görevinden istifa ederek, sadece hükümdarın nedimi olarak kalmayı tercih etmiştir. Bu konu "mühür sındırma"²² ifadesi ile gündeme gelmektedir. Ali Şir Nevâî, söz konusu durum ile ilgili *Nevadürü'ş-Şebbab* adlı eserinde, "*divanda mühür bastığından, nefisine şikte etmemek için mührüne şikte etmiş*" başlığı altında şöyle bir şiir dile getirmiştir:

"Çün bana lütfetti şah divanında mühür
Bundandır ilk önce mühür vurmağım
Kim, gururu, nefsi serkeş idi bana
Baçadan hep geride oturmağım
Çün şikte nefis hâsıl olmadı
Bundan idi mührümü sındırmağım"²³

(bana şah divanında mühür vurmam lütfedildi, buradaki vazifemin öncülüğü sebebiyle, ilk önce mühür vurmam gerektiği halde, bu konuda herkesten geride oturmam gururumu ve nefsimi incitti bu yüzden mührümü kırmak zorunda kaldım). Nevâî, mühür kırma, olayından sonra "mukarreb'i Hazret'i Sultan" unvanı ile Sultan Hüseyin'in nedimi olarak kalmıştır.²⁴ Ali Şir Nevâî bu süreçten sonra Sultan Hüseyin Baykara'nın fikir danıştığı bir kimse olarak devlet içerisinde görevine devam etmiştir. Zikredilen dönemde Sultan Hüseyin Baykara, Ali Şir Nevâî'yi yanında tutmak istemiştir ki onun hacca gitmek için izin istemesine rağmen şimdilik ertelemesini rica ederek izin vermemiştir.²⁵

2. Derviş Ali İsyamı

Ali Şir Nevâî'nin kardeşi Derviş Ali'nin hayatı hakkında bilinen bilgiler şu şekildedir: O, 1481 veya 1482 de Sultan Hüseyin Baykara'nın divan emirleri arasında yer almış daha sonra Sultan Hüseyin Baykara'nın oğlu İbrahim Hüseyin Mirza adına Belh'i yönetmiştir. Ayrıca 1503 yılında Şeybani Han'ın hizmetine girdiği ve 1510'da Zahirüddin Babür'ün yanına gittiği görülmektedir.²⁶ Zahirüddin Babür de eserinde *Derviş Ali, ben 1510 tarihinde Kunduz'a geldiğim zaman yanıma gelmiştir; şaşırılmış ve bitkin bir halde idi* ifadelerine yer vermiştir.²⁷ Derviş Ali'nin isyan etme meselesine dair detaylar ise şu şekilde aktarılmaktadır:

¹⁹ Bartold, *age*, s. 57.

²⁰ Hasan'ı Rumlu, *age*, s. 589.

²¹ Bartold, *age*, s. 58.

²² Togan, *age*, s. 351.

²³ Ali Şir Nevâî, *Mükemmel Eserler Toplumı, Nevadürü'ş-Şebbab*, C. 4, Özbekistan SSR "Fen" Neşriyatı, Taşkent 1989, s. 362.

²⁴ Levend, *age*, C. 1, s. 42.

²⁵ Togan, *age*, s. 351.

²⁶ *Nevâî Zamandaşlarının Hatırasında*, s. 201.

²⁷ Babür, *age*, C. 2, s. 270.

Derviş Ali'ye Sultan Hüseyin Baykara döneminde divanda yer verilmesinin nedeni muhtemelen Ali Şir Nevâî'nin kardeşi olmasından dolayıydı. Çünkü Derviş Ali'nin yeteneksiz bir yönetici olduğu görülmektedir. Zahirüddin Babür: *Derviş Ali, Ali Şir Bey'in öz küçük kardeşiydi. Bir müddet Belh'in idaresi onda idi ve iyi idare etti. Beceriksiz ve kabiliyetsiz bir adamdı. Sultan Hüseyin Mirza ilk defa Kunduz ve Hisar üzerine geldiği zaman onun beceriksizliği yüzünden muvaffak olamadı ve Derviş Ali'yi Belh hükümdarlığından azlettiler. Beylik kabiliyetinden ve elçilik salâhiyetinden uzaktı. Herhalde Ali Şir Bey yüzünden böyle itibar görmüştür* ifadelerine yer vermektedir.²⁸

Derviş Ali, Sultan Hüseyin Baykara'nın oğlu, Belh hâkimi İbrahim Hüseyin Mirza'nın hizmetinde yer almış ayrıca kitapdarlık vazifesinde bulunmuştur. Onun bu dönemde isyan etmesinin en önemli sebebi kardeşi Ali Şir Nevâî'nin, Sultan Hüseyin Baykara'nın gözünde itibarını kaybetmiş ve nezaketen Herat'tan uzaklaştırılarak Astarabat valiliğine tayin edilmiş olması görüşüdür. Hatta Ali Şir Nevâî, Herat'a geri dönmesine rağmen Sultan Hüseyin Baykara'nın yanında eski itibarını kazanamamış olduğunu düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeplerden ötürü Derviş Ali, muhtemelen kardeşinin itibarını kaybetmiş olması, kendisini de devlet görevinden uzaklaştırılacağı düşüncesi ile hareket etmiştir.²⁹

Derviş Ali, isyan girişimini adım adım planlamıştır. İlk olarak Belh hâkimi İbrahim Mirza'yı şehirden uzaklaştırmak için Sultan Hüseyin Baykara'nın mührünü yaptırmıştır. Ardından İbrahim Mirza'nın Sultan Hüseyin Baykara tarafından başkent Herat'a çağrıldığına dair sahte bir nişan hazırlatmıştır. Daha sonra sahte nişan İbrahim Mirza'ya götürülmüş ve İbrahim Mirza Herat'a doğru yola çıkmıştır. Bu esnada Derviş Ali, Sultan Hüseyin Baykara'nın muhalifi, Sultan Ebu Said'in oğlu Sultan Mahmut Mirza ile irtibata geçmiştir. İbrahim Mirza Herat'a ulaştığında nişanın sahte olduğu anlaşılmış ve bu durum Sultan Hüseyin Baykara'yı ciddi şekilde endişelendirmiştir. Sultan Hüseyin Baykara, Derviş Ali'nin düşmanları ile ittifak kurmasını engellemek için ordusuna hazırlanma emri vermiştir. Tüm bunlar olurken devlet adamları arasında Derviş Ali'nin isyanıyla kardeşi Ali Şir Nevâî'nin bağlantılı olduğu şayiaları yayılmıştır. Bu esnada dönemin devlet adamlarından olan Hoca Gıyaseddin Dehdar, Sultan Hüseyin'in huzuruna çıkarak, *"sultanım siz bu kul evladı edepsiz davranışlarından aklınıza elem fikirler getirmeyin. Ben hemen şu anda yola çıkar, Belh'e varır ve onu zincire vurarak sizin huzurunuzda getiririm"* şeklinde Belh'e gitmek için izin istemiştir. Sultan Hüseyin Baykara, Gıyaseddin Dehdar'a Belh'e gitmesi için izin vermiş ve kendisi de ordusu ile birlikte Belh yakınlarında bulunan Murgab Nehri'nin kenarındaki Tahti Hatun mevkiine kadar gelmiştir. Bu esnada Belh'e giren Gıyaseddin Dehdar, Derviş Ali'yi isyanından dolayı azarlamış ve kendisi ile birlikte hükümdarın huzuruna çıkmaya ikna etmiştir. Gıyaseddin Dehdar, Sultan Hüseyin Baykara'nın bulunduğu konuma gelince Derviş Ali'yi bir yerde saklayarak hükümdarın karşısına çıkmıştır. Bu doğrultuda Sultan Hüseyin Baykara'ya, *"Sultanım, günahkâr kulunuz Derviş Ali'yi huzurunuzda getirdim, ama bu civarlarda demirci usta bulamadığımdan onu zincire vuramadım. Eğer izin verirseniz bir demirci usta bularak size söz verdiğim gibi onu huzurunuzda zincire vurarak getirmek isterim"* demiştir. Sultan Hüseyin bu ifadelerle gülümseyerek, *"ben Derviş Ali'nin günahlarını bağışladım, rahatlık ile huzuruma gelebilir"* şeklinde izin vermiştir. Ardından Derviş Ali, özür dileyerek, hilat ve değerli hediyeler ile sultanın huzuruna çıkmış, Sultan Hüseyin de bu durundan memnun olarak Derviş Ali'yi affetmiştir.³⁰

Görüldüğü üzere Derviş Ali isyanı, her iki taraf da bir zarar görmeden çözülmüştür. Ancak Derviş Ali'nin isyanı ve sonrasında meydana gelen olaylar bazı devlet adamları arasında Ali Şir Nevâî'ye karşı zaten mevcut olan hoşnutsuzluğu arttırmıştır. Dolayısıyla kardeşinin isyan etmesi hususunda Ali Şir Nevâî'nin dâhili olduğu iftiraları ortaya çıkmıştır. Sultan Hüseyin Baykara da söz konusu iftirallardan rahatsız olmuş olacak ki Ali Şir Nevâî'nin kardeşinin isyanından sorumlu tutulmaması için olay ile ilgili bir ferman çıkarmak mecburiyetinde kalmıştır. Söz konusu ferman şu şekildedir:

"Tahtımızın dayancı, zaferlere yoldaş evlatlar, saygıdeğer emirler, sadırlar, vezirler, tüm devlet erkânı alicenap hazretin (sultanın) ayanları ve ulu Saidler tabakası ve izzetli ulema, ahali ve avam, Türk, Arap, Acem toplulukları hepiniz bilmelisiniz. Cihan ehline zahir, aydın ve açıktır ki biz, kendimize has saygın kimselerimizin derecesini yükseltmeyi, kendi mahsusluğu ile bilinen yakın kişilerimizin mertebesini üstün tutmayı, vacip mükellefimiz olarak biliriz. O kıymetliler, (bize nispeten) sadık muvafakati, vefakârlıkları ve doğru yolda oldukları nedeniyle (şu anda bile) bizim sır perdemizin halvethanesine yakındırlar ve saygınlığı en yüksek mertebeye ulaştığı için hatırımız sırlarına alakadardırlar. Hususi olarak da saltanatımızın üstünü, sultan hazretlerinin yakını Nizamüddin Emir Ali Şir!

Biz devletimize güneş ışığı olan ve (sultanlık) nöbetimiz yeni başladığı günlerden itibaren, şeffaf rayımızı ve şifa kâr niyetimizi o zatın (Ali Şir) ali derecedeki izzetini yine de kemale yettiğini ve bize yakınlığının yine de yükseldiğini gördük. Onun şefkat, kudret ve kadir-kıymetini temiz desteği ile şu dereceye getirdik ki o zatın şöhreti, "sabık mahremler bize yakındırlar" denilen ayette göz önünde bulunduranlar arasında "Musa'ya Harun ne kadar yakın ise sen hem benim için ayınsın" denilen ayetin kıymetli hatıratı ile şeref buldu. Bu yüzden, bizim devletimizin

²⁸Babür, *age*, C. 2, s. 270.

²⁹ Özbekistan Milli Ansiklopedisi, agm, C. 1, s. 335.

³⁰ Nevâî *Zamandaşlarının Hatırasında*, s. 131. bkz. Hondmir, *age*, C. 4, s. 189.

nişanı “bana kendi ehlimden vezir verin, biraderim Harun ile tahtımı müstahkem eyleyin” denilen ayetin sedası ile övülmekte ve bu benim zihnimde her gün belki her saat sayı artmakta ve müstahkem olmaktadır.

Mezkûr saltanat üstününün (Emir Ali Şir’in) biraderi bu günlerde bazı günahları dolaysıyla (bizim tarafımızdan) itiraz meydanında tutuklu bulunmaktadır. Lakin irademiz şu ki tez zamanda onun cerimleri sayfasını af rakamları ile yıkayarak temizleriz. Amma bu arada bizim nurlu hatırımıza şunun dek (tehlikeli) fikri meydana getirdiler, şuurumuza gelmiştir ki, gaflet erbapları hata ve yanlışlık yüzünden gelip, bu vakanın memleket dayancı (Emir Ali Şir’in) işlerine hem tesir eder diye düşünönlör olabilir. Buna binaen bu hükmü buyurduk: Mezkûr, saltanat üstünün vekilleri, riayet ve yetkilileri, hükmümüz altında olan mülklerin tamamında bizim bir önceki mutlaka doğru göstermemize amel kılıp, hesapsız merhametimiz sayesinde kendi görevleri ile meşgul olsunlar, (Emir Ali Şir’in) nefis hatırımı temiz tutsunlar! Hâkimler, daruğalar, dâr-üs saltana Herat ve diğör memleketlerin ahâlisinin tamamına lazım olan yol budur ki, onlar (emirin) yüksekliğini ve kudretini bizim devlet ile eşdeğör olup onun, bize yakınlığını kıymet verdiğimizi bin kere fazla tasavvur kılsınlar. O, kişiye ve akrabalarına nispeten sultanın nezaketinin ve şefkatinin günden güne gelişmekte olduğunu bilsinler, (emirin) mühim işlerine yardım etsinler ve ondan her zaman desteklerini esirgemesinler. Onunla ilgili noksana düşmelerinden kendilerini alkoysunlar ve ihtiyatlı olsunlar!

Âli fermana muvafık onun (Ali Şir) kıymeti gece gündüz bakidir ve devam edecektir. Mübarek Ramazan ayının 24 de 898 yılında bitildi. (9 Temmuz 1493)”³¹

Bu ferman Ali Şir Nevâî’nin, Sultan Hüseyin Baykara’nın nezdinde ne kadar değörli olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Derviş Ali’nin de isyan girişiminden dolayı affedildiğı ancak Belh’deki vazifesinden azledildiğı zikredilmektedir. Hatta Sultan Hüseyin Baykara, Sultan Mahmud Mirza’nın üzerine, Hisar bölgesine sefer çıktığında Derviş Ali’yi Belh kalesine hapsedmiştir.³²Fakat sonradan serbest bırakılan Derviş Ali’nin hacca gidip geldiğı de zikredilmektedir.³³ Derviş Ali’nin hayatı hakkında bilinen son bilgi onun 1510’da Zahirüddin Babür’ün hizmetine girmiş olmasıdır. Onun daha sonraki hayatına dair bilgiler yetersizdir.

SONUÇ

Derviş Ali’nin Timurlu tarihi kaynaklarda yer alması, Ali Şir Nevâî’nin (akabinde Derviş Ali’nin de) ailesinin Sultan Hüseyin Baykara’nın seleflerine hizmet etmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu hizmetlerin içerisine sütkardeşlik münasebetlerinin olduğu da göz önünde bulundurulmuştur. Üstelik Ali Şir Nevâî, babasının devlet erkânı arasında yer aldığından Mirza Sultan Hüseyin Baykar ile sarayda birlikte eğitim görmüştür ve çocukluktan itibaren yakın arkadaş olmuşlardır. Ali Şir Nevâî, Sultan Hüseyin Baykara’nın hükümdarlığının ilk dönemlerinden itibaren de devletin en önemli vazifelerine layık görülmüştür. Bu nedenler bağlamında, doğal olarak Ali Şir Nevâî’nin kardeşi Derviş Ali’yi de devlet nezdinde göreve getirme gereğı duymuş olmalıdır.

Görüldüğü üzere Derviş Ali, Sultan Hüseyin Baykara döneminde kardeşi Ali Şir Nevâî kadar itibar görmemiş aksine ailesinin ve kardeşinin itibarı sayesinde makam sahibi olmuştur. Derviş Ali’nin Belh’de görevini kötüye kullanarak isyan etmesi aslında kardeşi Ali Şir Nevâî’nin, devlet içerisindeki entrikalar nedeniyle Sultan’ın yanında itibarını kaybetmeye başladığını düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Nevâî’nin devlet nezdindeki itibarı sayesinde vazife sabi olan Derviş Ali, kardeşi itibarını kaybederse kendisinin de devlet görevinde tutulmayacağı endişesini taşımıştır. Derviş Ali’nin söz konusu şüphelerine rağmen, Sultan Hüseyin Baykara, arkadaşı Ali Şir Nevâî’yi her zaman devlet adamları arasında üstün görmüş ve ona atılan iftiralara karşı çıkmıştır. Bu doğrultuda atılan iki adım önemlidir. Birincisi Ali Şir Nevâî, Astarabad valisi olarak gönderildiğinde, Sultan Hüseyin Baykara’nın Cüzcan (Astarâbad merkezli) toprakları üzerinden sınır komşusu Akkoyunlu Hükümdarı Yakup Bey’e yazdığı mektupta arkadaşı Nevâî’yi, Astarâbad valisi tayin ettiğini onun kıymetini, “devletimizin sınırlarına vakıf, saltanatımızın üstünü, memleketimizin dayancı, sultan hazretlerinin inançlısı ve hakanlık kılıfı” olarak ifade etmektedir. Mektubun devamında, Nevâî’nin tutumunun devletin tutumu, Nevâî’nin sözünün devletin sözü olduğunu da eklemiştir. İkincisi kardeşi Derviş Ali’nin isyanında Ali Şir Nevâî’nin desteğı olduğuna dair atılan iftiralara karşı bir ferman yayınlamasıdır. Fermana, kardeşinin isyan etme teşebbüsünden Nevâî’nin suçlu olmadığını, bunu herkesin böyle bilmesi gerektiğini, aksini düşönlönlörün ve bu düşönlönlörün dile getirenlerin cezalandırılacağını ifade etmektedir. Bu bilgiler dâhilinde, Ali Şir Nevâî’nin,

³¹ Asomiddin Urunbayev, Mahmud Hasaniy, *Nevâî Zamandaşlarının Mektuplarında*, “Fen” Neşriyatı, Taşkenti Özbekistan 1990, s. 50-51. Bu belgenin el yazısı, Özbekistan Devletin Fenler Akademisinin Şarkşinaslık Enstitüsünde iki varyantı saklanmaktadır. 1. Belge 296 numaralı “Mecumat-ı Rukeât ve Münşeât” dosyasının 138a, 139a varaklarında bulunmaktadır. Hazırlayan Muyin Miskin Hacı Muhammed el-Farahi (ö.1501). 2. Belge, No 2278 dosyada “Mektubati Timuriye” ismi altında bulunan dosyanın 119a, 120a varakları içerisinde bulunmaktadır. Yazıldığı tarih belli olmamakla birlikte, belgenin kâğıt ve yazı üslubuna bakılarak XVI. asırda tekrar yazılı hale getirildiğı tahmin edilmektedir.

³² Cihan Oruç, *Hüseyin Baykara ve Zamani*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2013, s. 99.

³³ Muzaffer Develi, *Tarih-i Ravzatü’s- Safa’ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018, s. 124.

SULTAN HÜSEYİN BAYKARA DÖNEMİ DERVİŞ ALİ İSYANI (1492-1493)

kardeşi Derviş Ali isyanında bir katkısının olmadığı ve Sultan Hüseyin Baykara'nın da bu şekilde düşündüğü zikredilebilir.

Sonuç olarak, Timurlu tarihinin genelinde olduğu üzere, devlet erkânı arasındaki entrikalar Sultan Hüseyin Baykara'nın hükümdarlık dönemine de damgasını vurduğu bir gerçektir. Ali Şir Nevâî de doğal olarak bu süreçten az veya çok etkilenmiş olsa da dönemin Timurlu devlet adamları Meceddin Muhammed, Kıvamüddin Nizâmü'l-Mülk ve diğer devlet erkânı gibi ciddi bedeller ödeyecek bir mağduriyete maruz kalmamıştır. Bu da Sultan Hüseyin Baykara ile Ali Şir Nevâî'nin çocukluktan başlayan samimi arkadaşlıklarının yanı sıra, Ali Şir Nevâî'nin ileri görüşlü bir devlet adamı olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Ali Şir Nevâî'nin açgözlü ve maddi gelir peşinde koşan kimse olmaması da etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

- AKA, İsmail, *Timurlular Devleti Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2010.
- Ali Şir Nevâî, *Mecâlisü'n-Nefâ'is*, çev. A. Naci Tokmak, TTK Yayınları, Ankara 2015.
- Ali Şir Nevâî, *Mükemmel Eserler Toplamı, Nevadürü'ş-Şebbab*, C. 4, Özbekistan SSR "Fen" Neşriyatı, Taşkent 1989.
- BABÜR, Zahirüddin Muhammed, *Babürname, (Babür'ün Hatıratı)*, çev. Reşit Rahmeti Arat, C.2, MEB. Yayınları, İstanbul 1970.
- BARTOLD, V.V., *Mir Ali Şir ve Türkmen Halkının Tarihi*, çev. İlhan Aslan, Post Yayınları, İstanbul 2020.
- DEVELİ, Muzaffer, *Tarih-i Ravzatu's- Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018.
- DEVELİ, Muhammed, *Tarih-i Ravzatu's- Safa'ya Göre Hüseyin Baykara Dönemi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018.
- Hondmir, *Habibu's-Siyer*, C. 4, yay. Muhammed Debir Siyâki, Tahran 1333 h.ş.
- KUT, Günay, "Ali Şir Nevâî", *DİA*, C. II, İstanbul 1989, ss. 449-453.
- LEVEND, Ağâh Sırrı, *Ali Şir Nevâî*, C. 1, TTK Yayınları, Ankara 1965.
- Nevâî Zamandaşlarının Hatırasında*, haz. Börübay Ahmatov, "Gulam Gafurov" Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Özbekistan 1985.
- ORUÇ, Cihan, *Hüseyin Baykara ve Zamanı*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2013.
- Özbek Milli Ansiklopedisi, "Ali Şir Nevâî", C. 1., *Özbekistan Milli Ansiklopedisi*, Devlet Milli Neşriyatı, Taşkent t.y., ss. 332-343.
- TERES, Ersin, *Çağatayca Söz Yapımı*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2009.
- TOGAN, Zeki Velidi, "Ali Şir", *MEB İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul 1978, ss. 349-357.
- URUNBAYEV, Asomeddin, HASANOV, Mahmud, *Nevâî Zamandaşlarının Mektuplarında (Nevâî Albümü)*, Özbekistan SSC "Fen" Neşriyatı, Taşkent 1990.
- UYGUN, Ramise, *Ali Şir Nevâî*, Uz.Fen. Neşriyatı, Taşkent 1942.
- ÜKTEN, Selim Serkan, *Buhara Hanlığı'nın Askeri Teşkilatı (1500-1868)*, TTK Yayınları, Ankara 2018.
- YÜKSEL, Musa Şamil, *Timurlularda Din-Devlet İlişkisi*, TTK Yayınları, Ankara 2009.

GTTAD

Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

